

Ville Elonheimo

YTM, Monikulttuurisuustyön koordinaattori
ville.elonheimo@pksotu.fi

Globaalin vapaan liikkuvuuden tavoittelua

Avainsanat: vapaa liikkuvuus, oleskelulupa, muuttoliikepolitiikka

Maahanmuuttajan pitää rekisteröityä moniin järjestelmiin, oleskelulupa on vain yksi niistä. Monista päällekkäisistä rekistereistä, oleskelulupien monimutkaisuudesta ja politiikan kiristymisestä aiheutuu maahanmuuttajille ongelmia. Oleskelulupajärjestelmä ei ole välttämättömyys, joten kirjoituksessa tarkastellaan mahdollisuutta luopua siitä siten, että ihmiset kuitenkin tunnustettaisiin rajoilla passeillaan. Globaalin vapaan liikkuvuuden oloissa esille tulevat muun muassa turvallisuuden ja sosiaaliturvan kysymykset, jotka ovat ratkaistavissa ja tulee ratkaista kyseessä oleva politiikanalojen keinoin ilman liikkuvuuden rajoittamista. Kirjoituksessa ihminen ja ihmiskunta nähdään luonnollisina yksiköinä ja valtiota tarkastellaan välineenä ihmisten yhteistoiminnalle ja ihmisoikeuksien toteuttamiselle. Prosessissa globaalin vapaan liikkuvuuden luomiseksi voidaan ottaa mallia Euroopan unionin Schengen-alueen rakentamisesta.

Suomen maahanmuuttopolitiikkaan ja sen käytännön toteutukseen eri byrokraatioissa liittyy ihmisten kannalta ongelmia, jotka ovat viime vuosina pahentuneet oleskelulupapolitiikan kiristytessä. Vastaukseksi tähän ongelmakenttään hahmottelen mahdollisuutta siirtyä globaaliin vapaaseen liikkuvuuteen, jossa oleskelulupa muuttoliikkeen säätelyn välineenä poistettaisiin.

Ehdotan järjestelmää, jossa siirtyminen ja muuttaminen maasta toiseen olisi vapaata,

mutta passilla olisi todennettava henkilöllisyys. Täten toteutuisi myös valtioiden oikeus tietää, ketä valtion alueella on ja esimerkiksi rikoksiin syyllistyneitä voitaisiin jäljittää ympäri maailman. Valtion rajavalvonnan tehtäväksi tulisi rekisteröidä liikkujat, ei estää tai päästää.

Mihin tällainen vapaa liikkuvuus johtaisi, mitä pitäisi ottaa huomioon, mitä hyötyä ja haittaa siitä olisi? Näistä pääsin keskustelemaan Siirtolaisuusinsituutin työpajassa lokakuussa 2018. Tämä kirjoitus perustuu siellä keskusteltuihin ja muuten huomioituihin asioihin.

Esimerkiksi monitasoisesta, ihmisten elämää vaikeuttavasta säätelystä, otan terveydenhoidon. Voisi luulla, että ihmisoikeus terveydenhoidosta olisi kaikilla. Sen sijaan, että riittäisi olla ihminen, välissä on kolme eri rekisteröitymisen tasoa, joilla jokaisella on eri sääntönsä:

- oleskelulupa, määräävänä ulkomaalaislaki, virastona Maahanmuuttovirasto
- asuinkunta, määräävänä kotikuntalaki, virastona Maistraatti
- kuuluminen suomalaisen sosiaaliturvan piiriin, määräävänä niin kutsuttu asumisperusteisen sosiaaliturvan laki, virastona Kela

Vasta näihin kolmeen rekisteröidyttyään maahanmuuttajalla on pääsy terveydenhuoltoon samoin ehdoin kuin Suomessa syntyneellä Suomessa asuvalla Suomen kansalai-

sella. Paperittomuus ei monesti tarkoitakaan, että ihmisellä ei olisi mitään henkilöllisyyden todentamisen välineitä, vaan tarkoittaa monesti rekisteröimättömyyttä eli sitä, että ihminen ei ole rekistereissä.

Kun maahanmuuttajilla on monenlaisia elämäntilanteita, suomalainen monipolvinen oleskelulupajärjestelmä myös työntää syrjään elämän muuttuessa esimerkiksi opiskelusta tai työstä perhe-elämän suuntaan. Suurimmissa vaikeuksissa ovat oleskeluluvan odottelijat, muun muassa turvapaikanhakijat, joita hyvinvointivaltion eri palvelut tunnistavat hyvinkin vaihtelevasti palveluiden piiriin kuuluviksi.

Vapaata liikkuvuutta tukevat globaalin oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja ihmisyyden kunnioituksen periaatteet. Edustan sitä kantaa, että olemme yhteisen ihmiskunnan jäseniä ja ihmisoikeuksia tulee pohjimmiltaan toteuttaa maailmanlaajuisesti, ei siis suppeasti valtioiden välisesti, vaikka valtiot ovatkin suhteellisen käteviä välineitä tehdä sopimuksia isojen ihmisjoukkojen kesken. Siten ihmisoikeutena vapaus valita asuinpaikkansa kuuluisi ihmisille maasta riippumatta. Valtioiden oleskelulupajärjestelmät ovat keinoitekoisia rajoituksia tälle perusvapaudelle, hallinnan järjestelmiä, joita ei välttämättä tarvita edes valtioiden näkökulmasta – vain paha tapa, ei hyödyllinen väline. Globaali vapaa liikkuvuus ei ole nykyisissä ihmisoikeus-sopimuksissa, mutta niin voitaisiin sopia.

Hyötyjä vapaasta liikkuvuudesta olisi monia. Ihmiset voisivat hakeutua sinne, missä on töitä, läheisiä ihmisiä ja turvallista. Se, mitä olen maahanmuuttajatyössä oppinut on, että ihmisillä on samanlaisia hyvinvoinnin rakentamisen halukkuuksia ympäri maailmaa: asunto, terveys, perhe, turvallisuus, koulutus ja osallisuus, eli olla osa jotakin yhteisöä ja pystyä myös antamaan osansa yhteiselle. Muuttoliikkeen työntö- ja vetovoimatekijät asettuisivat oikeisiin uomiinsa, kun valtioiden oleskelulupakäytännöt eivät estäisi sujuvaa liikkuvuutta. Vapaa liikkuvuus tarkoittaisi luonnollisesti myös vapautta muuttaa takaisin, jos elämä uudessa maassa ei luonnistu, samoin suomalaisten oikeutta muuttaa muihin maihin.

Vapaa liikkuvuutta käsittäakseni vastustetaan turvallisuustekosyillä ja epäillään sosiaaliturvasyillä. Katsotaanpa.

Turvallisuuden järjestäminen asukkaille on jo pitkään ollut valtion keskeisiä tehtäviä. Miten tämä toteutetaan vapaan liikkuvuuden oloissa? Keskeistä sisäisen turvallisuuden kannalta ei ole kaikkien tulijoiden torjunta, vaan rikokseen taipuvaisten seuraaminen. Kannatan henkilöiden luettelointia siten, että valtion alueella olevat tiedettäisiin. Kun näis-

tä kehitettäisiin sujuvat rikostentorjunnan välineet valtioiden välille, rikollisuuden torjunta olisi varsin erilaista kuin nyt, kun valtiot jopa panttaavat tietoja epäillyistä rikoksenteikijöistä. Katson, että rikollisten käännyttäminen ja palauttaminen tulisi olla mahdollista, mutta että tätä palautusmekanismia tulisi käyttää vain rikollisuuteen, ei kaikkeen maahanmuuttoon. Sen sijaan kuviteltujen rikollisten poiminta heikkolaatuisilla oleskelulupajärjestelmillä johtaa muun muassa siihen, että rehelliset työnhakijat eivät pääse muuttamaan, kun työpaikka olisi tarjolla.

Kun katsotaan kotoutumisen näkökulmasta, niin olisi moninkertaisesti hyödyllisempää satsata maahanmuuttajien neuvontaan kuin tiukkenevaan rajapolitiikkaan. Oma vaikutuksensa olisi sillä, että kaikki maahantulo olisi laillista ja ylimääräisestä rikekategoriasta ja ihmiset pääsisivät eroon sen aiheuttamista kertautuvista ongelmista. Rajat ylittävälle ihmissalakuljetusteollisuudelle ei olisi enää markkinoita.

Riittävän hyvinvoinnin järjestäminen asukkaille on sekin yksi nykyaikaisen valtion tehtäviä, sosiaaliturva myös taloudellisina tulonsiirtoina on yksi keino tämän toteuttamiseen. Kannatan perustuloa ja kuitenkin näen, että välittömästi on taloudellisesti vaikeaa luoda järjestelyä, jossa sekä muuttoliike olisi vapaata että perustuloa saisi jokainen asukas riippumatta maassa asumisen kestosta. Tämä olisi taloudellisesti vaikeaa, mutta sille on käsittäakseni myös poliittisuonteista vastustusta, joka liittyy yhtäältä silkkään vierasvihaan, toisaalta kysymyksiin sosiaaliturvan vastavuoroisuudesta ja luottamuksesta: ketkä rahoittavat, ne hyötykööt -periaatteen painoarvosta. Tämä periaatehan on myös Euroopan unionissa käytössä olevien oikeusperiaatteiden pohja, kun käsitellään maiden välillä muuttavien sosiaaliturvan kysymyksiä. Sosiaaliturvassa voidaan kuitenkin helposti ottaa askelia, joilla liikkuvuus otetaan paremmin huomioon ja Suomessa asuvien elämäntilanteen muutoksiin yhteiskunta pystyisi vastaamaan paremmin. Ryhtyvähän ansiotyöntekijät välittömästi maksamaan verojakin uuteen maahansa.

Globaali vapaa liikkuvuus passilla tunnustautuen muuttaisi globaaleja työmarkkinoita, se on selvä. Osaajien ja vähemmän-osaajien liikkuminen työn perässä ei tapahtuisi kunkin valtion ulkomaalaislainsäädännön rajoitteissa, vaan vapaammin maailmantaloudessa. Myös työntekijöiden perheiden liikkumisesta tulisi vapaampaa, otetaanpa vastakkaiseksi malliksi vaikkapa Suomen oleskelulupasäännösten tuloajat, joissa mediaanitulolisella normaalisti verotetulla palkkatyöllä voi saada Suomeen puolison ja

yhden lapsen tai kaksi lasta, mutta ei puoli-soa. Tahalliselta perheiden rikkomiselta voitaisiin näin välttyä.

Nykyinen maiden välisen muuton sääteily, käytännössä siis vastaanottavien maiden maahanmuuttopolitiikka, johtaa siihen, että liikkumiseen ei ole resursseja yhteiskunnan kaikkein heikoimmilla. Oikeastaan vapaata liikkuvuutta on vain länsimaisella ylä- ja keskiluokalla. Ilmastomuutoksen vaikutukset kohdistuvat vakavimpina päiväntasaajan molemmin puolin oleviin maihin, maailman väkimmäisiin seutuihin. Globaalin vastuunkannon mukaista olisi antaa mahdollisuuksia korjata asemaansa myös muuttamalla.

Kokonaisuuteen katson edelleen kuuluvan pakolaisuuden mekanismeja, joilla henkilöt, jotka kokevat vainoa kotimaassaan ja joilla ei ole pääsyä oman maansa passiin, voisivat hakea kansainvälistä suojelua, kuten termi nykyään kuuluu siitä huolimatta, että henkilöllisyyttä todistavaa asiakirjaa ei ole. Mutta osasta turvapaikanhaun väärinkäyttämisestä päästäisiin eroon, kun olisi laillista

muuttaa ja käydä kokeilemassa elämään uudessa maassa.

Millä aikajänteellä globaalia vapaata liikkuvuutta voisi sitten edistää? Jos otetaan malliksi Euroopan unionin Schengen-alueen vapaa liikkuvuus, niin hyvästä ideasta käytännön toteutukseen voi mennä vuosikymmen, kaksi. Kun puhutaan koko maailmasta, niin kannattaneet aloittaa joistain samantyyppisistä maista ja vähitellen laajennettava kohti kokonaisuutta. Suomen osalta ulkomaalaislakia on muutettava vapaan liikkuvuuden suuntaan ja erillissäännöksistä erilaisille muuttajille on päästävä eroon, esimerkiksi vastaanottoraha tulisi määritellä sosiaaliturvalaeissa ja opiskelijoiden liikkuvuus ulkomaalaislaissa, myös paperittomien terveydenhoito on ratkaistava osana yleistä julkista terveydenhoitoa, eikä erillisillä.

Globaali vapaa liikkuvuus toisi luonnollisesti esiin maailman eriarvoisuutta. Tuokoon. Tuleepahan selväksi, mitä maailmassa on tehtävä.

Muuttoliikesymposium X: Mihin suuntaan Suomi kehitty? Liikkuvuuden ja muuttoliikkeen dynamiikka

Siirtolaisuusinstituutti, Eerikinkatu 34, Turku
17.–18.10.2019

Siirtolaisuusinstituutti järjestää kymmenennen valtakunnallisen Muuttoliikesymposiumin teemalla Mihin suuntaan Suomi kehitty? Liikkuvuuden ja muuttoliikkeen dynamiikka. Symposium pidetään 17.–18.10.2019 Siirtolaisuusinstituutissa, Turussa.

Yhdeksi keynote-puhujaksi on lupautunut *professori emeritus Patrick Manning*, (University of Pittsburgh). Hänen esitelmänsä aiheena on Migration in World History.

Symposium on osa Siirtolaisuusinstituutin 45-vuotis juhluvuoden ohjelmistoa.

